

PLANTENWERKGROEP

IVN-Oisterwijk --- NMC-Schijndel

Plant van de maand november 2019

ivn natuur
educatie
Oisterwijk

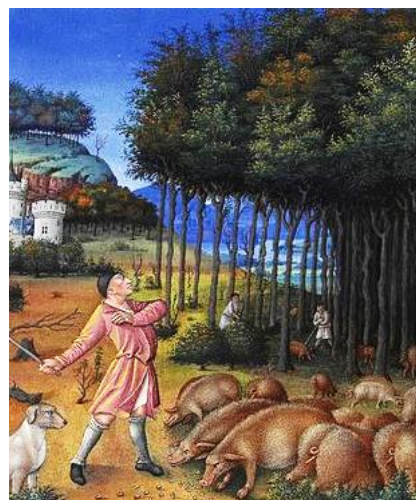
100 Bolderik 100

Algemeen

Wetensch. naam	Agrostemma githago L.
Familie	Caryophyllaceae/Anjerfamilie
Geslacht	Agrostemma/Bolderik
Soort	Bolderik
Hoogte	25 – 100 cm.
Plantvorm	Kruid
Plant	Eénhuizig
Bloemen	Tweeslachtig
Wortels	Hoofd-/bijwortels
Stengel	Opgaand/steunend
Bladstand	Tegenoverstaand
Bladvorm	Lancetvormig
Bladkleur	Groen
Bladrand	Gaaf
Bloeiperiode	Juni – juli - augustus
Bloeiwijze	Gevorkte bijschermb
Bloemkleur	Paars
Bloementype	Tweeslachtig
Kelkbladen	5
Kroonbladen	5
Meeldraden	10
Stijlen	5
Stempels	5
Vruchtbeginsel	Bovenstandig
Vrucht	Doosvrucht
Leefvorm	Eénjarig
Groeiplaats	Akkers

Foto 1. Bolderik

Afb. 2. November

Inleiding

Bijzonder ? Wat is waard bijzonder te zijn ?

-Deze plant van de maand die in november zeker niet bloeit en toch Plant van de Maand wordt.

-De miniatuur die deze keer door Jean Colombe is geschilderd omdat de Gebroeders van Limburg

Afb. 3. Detail

inmiddels overleden

zijn. Deze maand mogen de (boerser geschilderde) boeren vrijelijk hun varkens hoeden in de bossen van de heer. Ze knuppelen voor hun vee de eikels van de bomen. Dat recht (glandée) stamt al uit de Keltische tijd. In detail zijn tussen de bomen nog een paar boeren bezig.

-Een niet zo duidelijke inleidende foto is foto 1 omdat deze aangeeft dat we de Bolderik in eerste plaats moeten zien

als 'onkruid' tussen de rogge.

-Dit is de honderdste beschreven plant in deze reeks, waarvan Martin Soffers de eerste zesentwintig verzorgde.

Naamgeving

Agrostemma. Agros is Grieks en betekent veld. Agro komen we in meer combinaties in onze taal tegen en heeft dan steeds iets te maken met landbouw. Stemma staat voor

krans. In het Latijn is *stemma* anjelier, er kan een (sier)krans van deze planten gevlochten worden.
Githago. Dit woord bevat het Latijnse *git* en git kennen we van gitzwart. Bolderik heeft zwart zaad.

Bolderik. De kelkbuis is opgezwollen tot een bolletje. In het Fries, Frans, Duits en Engels heet de plant achtereenvolgens: Reade roggeblom, Nielle des blés, Kornrade en Corn cokle.

Dat de plant wijd en zijd verbreid was blijkt wel uit de vele volksnamen voor de Bolderik.

Eindigend op oren: Ezels-, Schaaps- en Zwijnsoren.

Eindigend op oog: Schoon-, Christus- en Godsoog.

Eindigend op bloem: Orgel- en Muggenbloem.

Verder is *rik* in de naam nog te vervangen door *kruid* zodat we de plant Bolderkruid kunnen noemen.

De bolle bloemen en de ronde vruchtdoos zorgen voor de naam Bolletje en Robol.

Levend in de 16^e eeuw zeggen we gewoon Cooren-roosen dat we nu nog terugvinden in Korenroos.

Plaatsing

Heukels plaatst de plant in de Anjerfamilie, verder in het geslacht Bolderik en de soort Bolderik. In het geslacht Bolderik wordt verder nog enkel de oosterse Bolderik vermeld. Deze is, als we haar in het wild tegenkomen, ontsnapt uit een tuin waarin ze is uitgezaaid. Kenmerk van deze Bolderik is dat de kelkbladen niet buiten de kroonbladen uitsteken.

Beschrijving

Levensvorm. Bolderik is een éénjarige plant en valt bij de indeling van Raunkiaer onder de Therofyten, dat betekent dat de plant geen winterknoppen heeft; als éénjarige zou dat ook niet passen.

Wortels. De plant heeft een stevige wortel met zijwortels (Afb. 4).

Stengels. De stengels zijn 'slungelachtig' en hebben dan ook steun nodig. De graan-rogge-velden zorgen daarvoor. De in het algemeen weinig vertakte grijs-groene viltige behaarde stengels zullen voor mooie bloemen zorgen. Let op. De stengel eindigt in een bloem die op een lange steel staat. Er zijn twee schutbladen en in de oksels ervan groeit een zijstengel. Die eindigt in een bloem die op een lange steel staat. Er zijn twee enz. Zo'n groeiwijze noemen we een gevorkte bijscherm. Aardig om deze bloeiwijze eens als een navigatiesysteem te volgen.

Bladeren. De bladstand van de ongesteelde, gave bladeren is tegenoverstaand. Ze zijn lancetvormig tot wel twaalf centimeter met een spitse top.

Bloemen. De alleenstaande paarse -zelden witte- tweeslachtige bloemen zijn drie tot vijf centimeter groot. De vijf vergroeide kelkbladen (Foto 6) voelen licht leerachtig aan. De spitse punten steken buiten de kroonbladen uit. Het lijkt dat de spitse kelkbladen de vijf kroonbladen dragen. De vijf kroonbladen (Foto 7) zijn niet vergroeid. Elk kroonblad loopt aan de onderkant uit in een smaller deel dat we de nagel van het

Afb. 4. Bolderik

Foto. 5. Kiemplantjes

Foto. 6. Knop

Foto. 7. Bloem

kroonblaadje noemen. Aan de bovenkant is ze breed uitgerond en iets ingesneden. Mooi is het honingmerk op de kroonblaadjes. De tien meeldraden worden in twee groepen van vijf rijp. Daarna groeien de vijf stijlen omhoog. De mannelijke organen zijn per bloem eerder rijp dan de vrouwelijke; de bloem is potandrisch. Niet elke bloem van de plant is dat. Zo gaat Thijssen uren bij de plant zitten en vindt ook bloemen waarbij de volgorde van de rijping van meeldraden en stampers afwijkt.

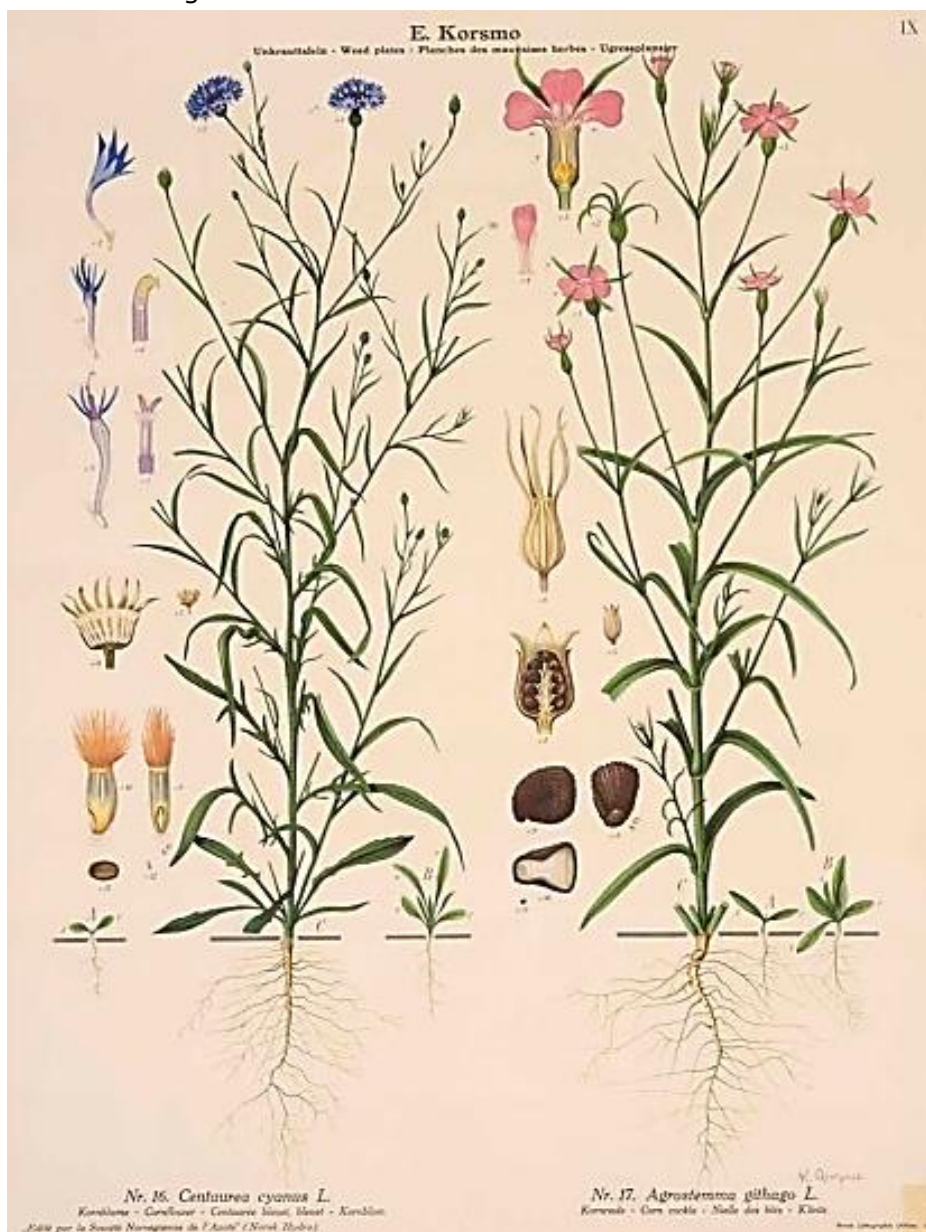
Foto. 8. Zaaddoos

Vruchten. Het bovenstandige vruchtbeginsel groeit tot een doosvrucht (Foto 8), waarin zich zwarte zaden ontwikkelen. De bolle zaaddoos heeft tien ribben.

Verspreiding. Het zaad wordt door verstrooiing verspreid. Als akkeronkruid helpt (hielp) de mens een 'zaai'handje bij de verspreiding en instandhouding van de Bolderik. En wij ?

Groeiplaats

De Bolderik groeit van nature op löss en zandige klei. We kunnen de sterk afgenomen plant ontmoeten in het Rivierengebied, Twente en Zuid-Limburg. In mengsels voor bloemenranden is meestal ook het zaad van de Bolderik vertegenwoordigd. Willen we de plant van de maand in België vinden, dan blijken we door de achteruitgang van de plant alleen nog in Vlaanderen terecht te kunnen.

Afb. 9. Graan-onkruiden toen Kornbloem en Bolderik nog samen voorkwamen.

Organismen op de plant

Vlinders zorgen voor de kruisbestuiving van de bloemen.

Gebruik – Folklore

-De zwarte zaden zijn giftig, blijven ze tussen het zaad en worden ze mee gemalen, dan hebben we vergiftigd meel. Het vee krijgt er darmklachten van. Van die kant bezien is het te begrijpen dat de boeren dit giftige onkruid is gaan uitroeien. De graanakkers verloren die prachtige paarsbloeiende Bolderik, die rond 1500, gezien de miniatuur, gezien is. (Afb. 10)

-Homeopatisch toegepast kan er een zuiverende werking in de darmflora optreden. De wortel zou helend werken tegen huiduitslag en aambeien.

-Bolderik is het symbool voor de liefdesband.

-In de Bijbel is Bolderik zowel te vinden als 'berucht onkruid' alsook als een 'lelie des velds'. Als Job zegt dat het 'onkruid' mag opschieten als gerst en Matteus: "Toen het graan opkwam en vrucht zette, toen kwam ook het 'onkruid' tevoorschijn". Hier is dat 'onkruid' waarschijnlijk de Bolderik.

Afb. 10. Miniatuur

Tot slot

Van kosmopoliet tot verdwijner ?

J.P. Thijsse schrijft in Kruiden langs Heg en Steg: "Dit is het mooiste graan-onkruid. De plant wordt echter hoe langer hoe zeldzamer. Ze wordt met nog meer ernst bestreden dan Klaproos en Korenbloem, omdat haar zaden giftig zijn. Door hun grootte (3mm), donkere kleur en ruw oppervlak zijn ze gemakkelijk te kennen en zo is het mogelijk om volkomen bolderik-vrij zaaigraan te krijgen".

De plant die zich gedraagt als cultuurvolger/ kosmopoliet is zo sterk bestreden dat zij nu op de Rode Lijst staat.

IVN-Oisterwijk wil als extra accent bij de **100^e Plant van de Maand** U in de gelegenheid stellen de plant verder onder de aandacht te brengen door ze te helpen zich te verspreiden. Daartoe kunnen lezers zaad van de plant thuis gestuurd krijgen. Hebt U belangstelling, stuur dan een mailtje naar gerardtedorsthorst@home.nl. Vergeet in dat geval Uw adres niet te vermelden. Veel lees en mogelijk groeiplezier met deze plant van de maand.

Foto. 11. 100 Bolderik 100

Tekst : Gerard te Dorsthorst

Afb. foto's: GtD(5,8,11); Belles Heures du Duc de Berry(2,3); Saxifraga(1,6);
Flora Batava(4); Cees van de Wouw(7); Unkrauttafle.. E Kosmo(9);
Grandes Heures Anne de Bretagne, Jean Bourdichon (10).

1. Bolderik	Saxifraga - Ed Stikvoort
2. Oktober	Gebr. van Limburg 15 ^e eeuw
3. Detail van afb.2	
4. Bolderik	Flora Batava, deel 3, Jan Kops (1814)
5. Kiemplantjes	Schijndel 31 mrt. 2014
6. Knop	Saxifraga - Rutger Barendse
7. Bloem	Cees van de Wouw†
8. Zaaddoos	Kampina 26 aug. 2019
9. Graan-onkruiden	Unkrauttaflen - Weed plates - Planches des mauvaises
herbes - Ugressplansjer, E. Korsmo (1934-1938)
10. Miniatuur	Grandes Heures Anne de Bretagne, Jean (Jehan)
Bourdichon (1503-1508)
11. 100 Bolderik 100	23 okt. 2019

*Prachtige handschrift uit begin 15e eeuw. *Les Très Riches Heures du duc de Berry - De Zeer Rijke Uren van de hertog van Berry*. Foto: Door Limbourg brothers - R-G Ojéda/RMN, Publiek domein, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=108560>